

Kovács Bea

KORTÁRS, ROMÁN,
SZÍNHÁZ

A kolozsvári alkotói és kísérleti műhely, a független Reactor jövőre ünnepli tizedik születésnapját: az elmúlt egy évtizedben olyan, főként színházi és közösségépítési kezdeményezéseket tudhat maga mögött, amelyek túlmutatnak az önmagáért való előadóművészeti megmutatkozáson, és a színházat sokkal inkább társadalmi gesztusként, viláértelmezési platformként gondolja el, mintsem kötelező kulturális kvótát. A Reactor a fősodron kívüli, alternatívnak és olykor avantgárdnak is mondható színházi előadások mellett – a 99,6% című produkciójuk 2018-ban Halász Péter-díjat kapott – nagy hangsúlyt fektet a fiatal közönség (gyerekek, tinédzserek és pályakezdők) megszólítására, illetve a színházi élet körforgásába való becsatolásukra. Ez kétirányú munkát jelent a javarészt román alkotócsapat részéről: egyrészt előadásaik révén korszerű, aktuális problémákat tematizálnak, amelyek a mai világ emberét és fiataljait napi szinten érinti, foglalkoztatja, másrészt kiegészítő programokkal (tehetségápolás, inkubátorprogramok, színházi nevelés) jelentkeznek, amelyek a színházi terméket, legyen az előadás, dráma vagy performansz, társadalmi kontextusba helyezik, azaz a színházat az élet dolgainak organikus, bár sajátos kifejezésmódjaként értelmezik.

A Reactor előadásait nagyban meghatározzák ezek az alapelvek, pontosabban a klasszikus drámairodalomtól való elfordulás a helyi szerzők szövegeinek érdekében, a fiatalabb színházbajárók esztétikai és tematikai igényeinek figyelembevétele, illetve a független, ennél fogva kisebb költségvetésből és erőforrásokból dolgozó alkotócsapat természete. Az általam látott és bemutatásra kerülő három előadás (*Minden, amit elvett tőlem Alois/ Toate lucrurile care mi-a luat Alois; Ne takard ki a Napot/ Dă-te din Soare; Az álom/ Visul*) közös pontjai, értékei és hiányosságai ezeknek a praktikus és eszmei, színházfilozófiai döntéseknek, körülményeknek a függvényében érthetőek teljesebben.

Mindhárom előadást kortárs román szerzők írták: az *Alois*, amelyet 2020 szeptemberében, az első covid-nyitások alkalmával mutattak be, a színész

végzettségű Cosmin Stănilă drámája, amelyet a Reactor ötödik, *Drama5* elnevezésű drámaíró workshopjának keretein belül írt, míg a másik két előadást Alexa Băcanu drámaíró, dramaturg jegyzi. Bár két előadásban, az erőteljes színházi referenciájú témaválasztás miatt – az *Aloisban*, Andrei Măjeri rendezésében, egy Alzheimer-kóros színésznő mentális állapotának fokozatos romlásának lehetünk tanúi, míg *Az álomban* egy színjegyetemen történő, tanári visszaélések sorozata adja az előadás apropóját, rendező: Dragoș Alexandru Mușoiu – klasszikusnak számító drámaszövegek és -helyzetek idéződnek meg (*Nem félünk a farkastól*, illetve *Szentivánéji álom*), a szövegekönnyvek túllépnek az egyszerű posztmodern átíratok logikáján. A jeles drámák beemelésével az előadások az intertextualizáláson és főhajtáson túl a színházi és drámairodalmi hagyományról gondolkodnak, és a színház mint diszfunkcionális intézmény, a színiakadémia mint a hatalomgyakorlás mikroközege kerül a művészi figyelem és elemzés fókuszába. A *Ne takard ki a Napot* ismét színházi utalásokban gazdag, színház a színházban produkció, amely azonban nem a klasszikus dramaturgiák beágyazásával vagy továbbgondolásával lép párbeszédbe az előző generációk színházszemléletével, a drámaörökséggel, hanem egy konkrét, élő, román színházi alkotó, Alexandru Dabija előtt tiszteleg, a maga dekonstruktív, poszt-posztmodern módján. Leta Popescu rendezése arról szól, hogy hogyan *nem* sikerült a Reactor és Dabija együttműködése, tágabb értelemben pedig a fiatal, független alkotók és a kőszínházak neves rendezői, felkent mesterek és szabadúszó tanítványok között az intergenerációs kontaktus.

Ezen a ponton fontos megjegyezni, hogy a Reactor többnyire pályázatokból finanszírozza projektjeit, ami, ha nagyon kritikusan nézzük, egyfajta művészi esetlegességet is kölcsönöz a repertoárnak, másrészt azonban pontosan azokat az élő, égető témákat célozza meg, amelyek a nagy, hagyományos drámák vagy tragédiák szövegeiből egyszerűen nem kihámozhatók, vagy csupán csak érintőlegesen. Az általam legutóbb látott mindhárom projektet a kolozsvári helyi tanács támogatta, illetve a román nemzeti kulturális alap (AFCN), amelynek specifikus projektjei, az *Eltolódás. Intergenerációs történetek* (Decalaj. Narațiuni intergeneraționale) és a *Biztonsági hely* (Zonă de siguranță) szinte készen kínálta a *Ne takard ki a Napot* központi témáját, a nemzedékek közötti együtt(nem)működés hívószavával, illetve *Az álom* zaklatástörténetét.

Független társulatként a Reactornak hatalmas előnye van ebből a szempontból a repertoárszínházak sokszor önismétlő darabválasztásához képest: bár kisebb közönséget ér el és mozgat meg, olyan témákat bont ki, ame-

lyek közvetlenül érintik a kolozsvári, romániai fiatal közösséget, és emiatt a kortárs színház fogalmának testközelibb értelmezését adják. Azaz nemcsak attól lesz kortárs a színház, mert élő alkotók csinálják (ez a színház esetében pleonazmus), hanem azáltal, *ahogyan és amiről* beszél: formabontó, kísérletező dramaturgiával, hétköznapi problémák, konfliktusok és jelenségek modern színházi eszközökkel való tematizálásával, projektalapú csapattal, illetve a kolozsvári multikulturális közeget leképezve többnyelvű alkotókkal. A Váróterem Projekt részéről Csepei Zsolt, Imets-Magdó Levente, Pál Emőke és Sipos Júlia visszatérő vendég a Reactornál, de Adorjáni Panna, Boczárdi Magor, Bodolai Balázs, Boros Csaba, Cári Tibor, Csala Hermina, Gábor Zsófi, Nagy Botond, Ötvös Kinga, Rácz Endre, Sipos Krisztina, Udvari-Kardos Tímea, Visky Péter is dolgozott már itt; a Reactor mutatta be *Drama5*-nyertes Győrfi Kata *Love Me Tinder* darabját is, és az *Alois* női főszerepét Kató Emőke, a Kolozsvári Állami Magyar Színház színésze játszotta, akit ezért az alakításáért többek között a legjobb színésznőnek járó UNITER-díjjal is kitüntetett a román színházi szakma.

Ez, a különböző etnikumok egymás mellett élését leképező alkotói folyamat kétszeresen is jelen van Andrei Măjeri előadásában, de témaválasztásában és annak kontextualizálásában is abszolút mai darab Cosmin Stănilă drámája. A *Minden, amit elvett tőlem Alois* (2020) főszereplője Nagy Eszter színésznő (Kató Emőke), aki még titokban tartja fia, Cristi (Lucian Teodor Rus) előtt is a mentális képességeit degradáló kórt. Az emlékezés, a nyelv és a személyiség performálása itt többszörös szűrőn át vall kudarcot. Vegyes házasságából született fiával a színésznő románul beszél, azonban a magyar anyanyelv ösztönössége erősebben tör utat magának, ahogy előrehalad, romlik az állapota. A színészi munka erőteljesen memóriefüggő, Eszter felejtése, kihagyásai, eltompulása pedig nemcsak azért lesznek hasogatóan fájdalmasak, mert a személyiség széthullása mellett a színésznőnek a szakma biztonságától is búcsút kell vennie, hanem mert minderre rátevéődik a színésznők közösségen belül fenntartott personájának a tarthatatlansága, vagyis a nyilvános demencia, „megbolondulás”. Anyaként, középkorú nőként Eszter amúgy sem válogathat a jobbnál jobb, komplex női karakterek között (negyven fölött a színésznők nagy része anyát, nagyanyát vagy vasorrú bábát alakít az itthoni színpadokon), tragédiája tehát személyes, nemi és szakmai.

A szemünk előtt megbomló színésznő látványa egyszerre borzasztóan intim (ezt Adrian Balcău otthonos, meghitt, csöppet fojtogató, az öltözőszobák elemeivel is operáló művészlakásokra emlékeztető tere is elősegíti), zavaró és szükségyszerű. A delikát, dámás, olykor modoros Eszterből Kató

Emőke fokozatosan egy önuralmát elvesztő, fájdalmában dührohamot kapó, önmaga árnyékaként szavak után nyúló nőt formál meg, aki végül is egy dalban, az előadók maszkjának biztonságában talál vissza, ha csak egy pillanatra is, önmagához. Színész- és családráma is ez az előadás egyben, ami azontúl, hogy nagyon is mai problémákat dolgoz fel (Alzheimer-kór, vegyes házasság, színházi lét, színésznői kiszolgáltatottság), egy olyan női karaktert is megteremt Nagy Eszterben, amely a tragikus hősnők sorsfordulatait juttatja eszünkbe, és remélhetőleg valódi szakmai kihívást jelent még sok érett, új kihívásokra vágyó színésznőnek, akár magyar színpadokon.

A *Ne takard ki a Napot* (2021) és *Az álom* (2022) formanyelvi szempontból több közös pontot is mutat: zenés betétekkel dolgoznak (bár az utóbbit akár musicalnek is nevezhetjük, zenéjét 11 meghívott alkotó szerezte), elmozdulnak a camp esztétikai regiszterének irányába, a fragmentált dramaturgia szerkezetével dolgoznak, és igencsak hosszú produkciók. Talán ebben fogalmazható meg a Reactor egyik, legalábbis szerintem, hiányjele: az alkotók nehezen tudnak lemondani jelenetekről, nehezen tudnak feszesebb előadásokat létrehozni, és az etűdökből, harsányan elkülönülő jelenetekből építkező produkciók esetében a kétórás játékidő hosszabbnak hat, mint a hagyományos, hogy ne mondjuk, arisztotelészi vagy jól megcsinált daraboknál. Míg a *Ne takard ki a Napot* egy temetés apropóján beszél a már említett Dajiba-Reactor koprodukció meg nem születéséről, *Az álom* egy színészi előadás létrejöttének folyamatát ragadja meg, hogy egy konkrét, a kolozsvári színin, egy román kolozsvári színész által elkövetett szexuális zaklatás és visszaélés dinamikájáról beszéljen.

Emberi és szakmai értelemben mindkét produkció igencsak bátor, hiszen olyan létező színházi embereket emel be, hol dokumentarista eszközökkel, hol művészi elmozdítással, akik a román szakmában élnek és megfordulnak. Alexandru Dabija alapvetően egy pozitív karakterként tűnik fel a *Ne takard ki a Napot* előadásban. Az a tanár, aki diákjait verbálisan és érzelmileg is bántalmazta, és akiről *Az álom* főszereplőjét mintázták, bár az egyetemen felmondott, továbbra is a Kolozsvári Nemzeti Színház társulatának tagja. A kortárs szerzők által írt drámai szövegek lehetőséget adnak a Reactor csapatának arra, hogy a Me Too mozgalom romániai és ezen belül is kolozsvári tematizálásához csatlakozzanak, de a friss drámák révén arról is tudnak beszélni az alkotók, hogy hogyan rajzolódnak ki a mai romániai/román színházi oktatás és szakmai élet erővonalai, erősségei és hiányosságai, akár pedagógiai mulasztásokról, akár hivatalos hierarchiakról legyen szó. Mindkét produkció a színházi maximalizmus irányába mutat, és emiatt

magában hordozza a műkedvelő színház lenyomatait is: néha a kevesebb tényleg több.

A Reactornak a közönség és a szakma is bizalmat szavazott. Tíz év után talán az a legnagyobb kihívásuk, hogy olyan maradandó, akár korszakalkotó produkciókat hozzanak létre, amelyek túlmutatnak a pályázati rendszerben felmerülő témák ábrázolásán, elemzésén, és köztudatba emelésén, az érzékenyítésén, és elérjék azt, hogy az alkotóműhelyben létrejött drámai szövegeket más színházak is átvegyék, színpadra állítsák. Ehhez kívánunk nekik sok sikert és kitartást!